

Ilúzia veľkosti. Rakúsko a „sortie de la guerre“ 1812 – 1815

Dušan Kováč

Abstract:

KOVÁČ, Dušan: The Illusion of Greatness. Austria and the “Sortie de la Guerre” 1812–1815.

The article deals with the process of exiting of Austria from the war with Napoleon. Up to 1813, Austria lost one battle after another, probably experiencing the greatest humiliation in its history at the Battles of Austerlitz and Wagram. It had to abandon the so-called Holy Roman Empire; and eventually, if unwillingly, became an ally of Napoleon’s France; Francis II had to marry his own daughter to Napoleon. As the ally of Bonaparte, he was threatened by unpleasant defeat in the war with Russia. Finally, however, Austria and its new Emperor (Francis I, as the emperor of the new Austrian Empire), emerged as a proud victor from the Napoleonic Wars. Most authors ascribe this victory to the Austrian Chancellor Metternich. While acknowledging the diplomatic mastery of Metternich, the author of this contribution also points out that by chance events which Metternich could not have foreseen also played a role in the whole process. The amazing victory documented at the Congress of Vienna, however, was fateful for Austria in several aspects. This Central-European power had succumbed to the illusion of its own greatness which prevented it from seeing its true position in 19th-century Europe.

Keywords: Napoleonic Wars, Metternich, Austria, Congress of Vienna, international relations

Ukončenie napoleonských vojen a mierové rokovania Viedenského kongresu sa vždy tešili mimoriadnemu záujmu historikov i verejnosti. Dvojstoročné jubileum týchto udalostí bolo síce, pokiaľ ide o počet publikácií a aj pokiaľ ide o záujem historikov, vydavateľov a médií, odsunuté do ústrania storočnicou vypuknutia prvej svetovej vojny, ale aj tak vyšlo k výročiu ukončenia napoleonských vojen niekoľko zaujímavých publikácií.¹ Aj nové publikácie, podobne ako predchádzajúce, zdôrazňujú jedinečnosť Viedenského kongresu, jeho okázalosť. Autori sa väčšinou zhodujú na tom, že kongres potvrdil veľmocenské postavenie Rakúska, z ktorého sa stal dôležitý hráč na európskej diplomatickej scéne. Iba pri líčení napoleonských vojen vyjde na povrch aj tá druhá tvár Rakúska: porazeného, odkázaného na milosť a nemilosť víťaziaceho Napoleona. Veľkolepý kongres

1 LENTZ, Thierry. *Le Congrès de Vienne : une refondation de l'Europe (1814 – 1815)*. Paris : Perrin, 2013. V dvoch vydaniach vyšiel aj nemecký preklad tohto diela. JARRETT, Mark. *The Congress of Vienna and its Legacy: War and Great Power Diplomacy after Napoleon*. London/New York : I.B. Tauris, 2013; BRIAN, Vick. *The Congress of Vienna: Power and Politics after Napoleon*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2014; LEROY DU CARDONNOY, Éric – OTT, Herta Luise (ed.) *Perceptions du congrès de Vienne : répercussions d'un événement européen (XIXe-XXIe siècle)*. Mont-Saint-Aignan : Presses universitaires de Rouen et du Havre 2014; SCHNEIDER, Karin – WERNER, Eva Maria. *Europa in Wien. Who is who beim Wiener Kongress 1814/15*. Wien : Böhlau Verlag Wien, 2015; DUCHHARDT, Heinz. *Der Wiener Kongress: Die Neugestaltung Europas 1814/15*. München : C.H. Beck Verlag, 2014; STRAUB, Eberhard. *Der Wiener Kongress. Das große Fest und die Neuordnung Europas*. Stuttgart : Klett-Cotta Verlag, 2014; KING, David. *Wien 1814. Von Kaisern, Königen und dem Kongress, der Europa neu erfand*. München : Piper, 2014. Je to nový preklad knihy, ktorá vyšla v origináli v angličtine roku 2008; Pozri tiež: KOVÁČ, Dušan. Viedenský kongres a vývoj myšlienky národného štátu v strednej Európe. In ROGULOVA, Jaroslava – HERTEL, Maroš a kol. *Adepti moci a úspechu. Etablovanie elit v moderných dejinách. Jubileum Valeriána Bystrického*. Bratislava : Veda, 2016, s. 327 – 336.

akoby prekryl reálnu tvár Rakúska, štátu, ktorý bol ekonomicky zaostalý v porovnaní so západnou Európou a vojensky slabý aj v porovnaní s Ruskom a Pruskom.

Je nepochybné, že storočie, ktoré uplynulo medzi napoleonskými vojnami a prvou svetovou vojnou, zásadne zmenilo spoločnosť v celej Európe. Preto aj charakter vojen v 19. a 20. storočí bol vo viacerých ohľadoch úplne rozdielny. Svetové vojny 20. storočia boli vojnami svetovými a svojím charakterom totálnymi, zasahujúcimi nielen vojakov, ale aj civilné obyvateľstvo. Iste, aj napoleonské vojny sa dotýkali civilného obyvateľstva v priestore, kde vojny prebiehali a kade vojská tiahli, ale hlboká ekonomická kríza, hlad a nasadenie síl v zázemí do vojnovéj výroby a do zásobovania frontov do takej miery, že sa to dotýkalo takmer každej obce, ba každej rodiny – to je až záležitosť prvej svetovej vojny. Aj charakter napoleonských vojen sa menil. Iné boli vojny do roku 1809 a iné od roku 1812. Do roku 1809 Napoleon víťazil nielen vďaka svojmu nespornému strategickému majstrovstvu, ale aj vďaka tomu, že mal k dispozícii početnú a dobre organizovanú armádu, veľkú armádu, ktorá sa pravidelne dopĺňala na základe mobilizácie. Táto obrovská armáda bola v plnej miere podporovaná štátom a všetkými jeho inštitúciami. Armáda sa skladala z jednotlivých armádnych zborov, ktoré boli mimoriadne mobilné a relatívne samostatné, takže dokázali operovať veľmi flexibilne.² V priebehu vojen a v dôsledku porážok sa postupne v podobnom smere reorganizovali aj armády ostatných štátov, a tak Napoleon začal strácať výhodu vyplývajúcu z organizácie a z početnosti svojho vojska.

Iný charakter napoleonských vojen bol príčinou toho, že aj „vystupovanie z vojny“ malo za napoleonských vojen úplne iný charakter, ako to bolo za prvej či druhej svetovej vojny. Počas jednotlivých vojnových výprav veľkej armády, ale hlavne v prestávkach medzi nimi, bol vždy priestor na diplomatické rokovania a dohody. Pokiaľ Napoleon víťazil, diktoval aj podmienky mieru. Ale hlavne, po katastrofálnej porážke vo vojne proti Rusku sa situácia zmenila. Napoleon síce podľa všetkého stále veril v svoju „hviezdu“ a bol presvedčený, že porážky sú iba dočasné epizódy, ale podstatné bolo, že predstavitelia ďalších európskych mocností už túto vieru v Napoleonovu neporaziteľnosť stratili a to bola cesta k diplomatickým rokovaniam. Na jednotlivých rokovaniach medzi tvoriacou sa protinapoleonskou koalíciou, ale aj na rokovaniach s Napoleonom sa od roku 1812 stretávame tiež s pokusmi o vystúpenie z vojny, ktoré by stanovili limity Napoleonovej rozpínavosti.

Pokusy o diplomatické rokovania boli aj počas prvej svetovej vojny, hlavne od roku 1916. Vtedy však boli vyjednávači v inej situácii. Ideológia nacionalizmu, ktorý prešiel v priebehu 19. storočia do politickej koncepcie „národného štátu“, v ktorom bol štátnym suverénom národ, značne obmedzila priestor, ktorý ostal politikom na vyjednávanie. Národ a národné záujmy diktovali politikom do takej miery, že možnosti dohody boli prakticky nulové. Počas napoleonských vojen ešte mohli Metternich, Casterlagh, ale aj Talleyerand a ostatní zúčastnení

² SKED, Alan. *Metternich a Rakousko. Pokus o hodnocení*. Brno : CKD, 2014, s. 38. Český preklad anglickej publikácie *Metternich and Austria*, ktorá vyšla vo vydavateľstve Palgrave Macmillan v roku 2008.

rokovat' v mene panovníka ako štátneho suveréna a pokiaľ dal panovník súhlas na nejaké konsenzuálne riešenie, ktoré sa týkalo územia „jeho“ štátu či iných obmedzení jeho suverénnych práv – vyjednávači mohli dospieť k dohode.

Na začiatku 19. storočia bolo vystúpenie či vystupovanie z vojny ešte jednoznačne záležitosťou elít – monarchov a ich vlád, ktoré nemuseli brať ohľad na „národné záujmy“ ani na záujmy „svojho ľudu“. Myslenie a konanie celej spoločnosti v jednotlivých štátoch nehralo v politike nijakú podstatnú úlohu napriek tomu, že vo Francúzsku na krátky čas počas revolúcie bol občan vyhlásený za štátneho suveréna. Priestor na vystúpenie z vojny a na urovnanie politických pomerov v Európe bol hlavne od roku 1812 pomerne široký. A využívalo ho predovšetkým Rakúsko, ktoré bolo formálne Napoleonovým spojencom, ale aj Rusko a Veľká Británia, ktoré boli rozhodnými Napoleonovými odporcami, a tiež Prusko a ďalšie menšie nemecké štáty kontrolované Napoleonom.

Vo viedenskom Hofburgu sa týči v nadživotnej veľkosti socha Františka I. ovenčená vavrínovým vencom víťaza. Sochy obyčajne vyjadrujú myslenie a cítenie tých, ktorí sochu postavili, a menej hovoria o samotných osobnostiach na piedestáli a o ich historickom význame. Monumentálna socha Františka I. bola postavená roku 1843 a slávnostne odhalená roku 1846.³ Iniciatívu prejavil inak veľmi pasívny syn Františka I., Ferdinand V. (I.). Syn prejavil vôľu uctiť si svojho otca. A situácia v predrevolučnom, Metternichom riadenom Rakúsku, bola veľmi naklonená k prejavom rakúskej slávy a veľkosti. Štyri sochy, ktoré lemujú prvého rakúskeho cisára, vyjadrujú vieru, silu, mier a spravodlivosť. Pod panovníkovými nohami je nápis: *Amorem meum populis meis*. Viedeň a Rakúsko skutočne žili po Viedenskom kongrese v presvedčení, že Rakúsko je poprednou európskou veľmocou, ktorej sila sa prejavila pri porážke Napoleona. Táto sila mala byť založená na viere vo vlastnú veľkosť a silu a vyústila do uzatvorenia spravodlivého mieru. A vďačné národy oplácajú svojmu panovníkovi jeho lásku. Metternich a jeho administratíva robili všetko možné, aby verejnú mienku udržiavali vo vedomí tejto veľkosti.

Historická analýza reálneho postavenia Rakúska počas napoleonských vojen však ukazuje iný obraz. Do roku 1809 bolo Rakúsko štyrikrát Napoleonom porazené, pričom hlavne bitky pri Slavkove a pri Wagrami boli zničujúce a František I. musel prijať Napoleonom nadiktované tvrdé mierové podmienky. Na základe mierovej zmluvy podpísanej roku 1805 v Bratislave stratilo Rakúsko Benátsko a Tirolsko a muselo zaplatiť 40 miliónov frankov ako vojnovú reparáciu. Schönbrunnská mierová zmluva podpísaná po porážke Rakúska pri Wagrami roku 1809 donútila Rakúsko zaplatiť ďalších 85 miliónov frankov. Rakúsko muselo odstúpiť Napoleonovmu spojencovi Bavorsku Salzburg, Berchtesgaden a Innviertel, Francúzsku muselo odstúpiť Goricu, Istriu, Terst a Chorvátsko, ktoré Napoleon začlenil medzi svoje tzv. Ilýrske provincie. Na východe stratilo Rakúsko Východnú Halič, ktorá bola pripojená k Varšavskému veľkovojskovodstvu,

³ MIKOLETZKY, Lorenz. Zur Entstehung des Franzens-Monuments im Inneren Burghof zu Wien. Aus den Akten der k. k. Allgemeinen Hofkammer. In *Wiener Geschichtsblätter* 30 (1975), s. 286 a nasl.

a Západnú Halič, ktorá pripadla priamo Rusku. Rakúsko muselo redukovať svoju armádu na 150 tisíc mužov. Stratilo prístup k moru a stalo sa druhoradou európskou veľmocou. Bolo donútené pripojiť sa k francúzskemu tzv. koloniálnemu systému. Mimoriadne ponížujúce bolo, že František I. musel súhlasiť so sobášom svojej najstaršej dcéry Márie Lujzy s Napoleonom. Napoleon, aj keď cisár Francúzov, nebol šľachtického pôvodu a sobáš Márie Lujzy s ním sa na dvore vnímal ako veľké poníženie. Pri presadení tohto sobáša sa už angažoval nový minister zahraničných vecí, rakúske knieža Klemens Metternich. Aj keď konzervatívec, videl Metternich v sobáši určitú záchranu pre Rakúsko, keďže po bitke pri Wagrame bola reálna hrozba, že Napoleon Rakúsko celkom zlikviduje. Sobášom, ktorým sa Rakúsko stalo francúzskym spojencom, aj keď toto spojenectvo malo skôr vazalský charakter, sa nebezpečenstvo zániku Rakúska zmenšilo či aspoň oddialilo. Trápnu pozíciu Rakúska pregnantne opísal Adam Zamoyski: „*[Rakúsky] panovník bol korunovaný 1792 ako cisár Svätej rímskej ríše František II. Okrem tohto prestížneho, ale prázdneho titulu zdedil obrovskú zostatú habsburskú ríšu, ktorá po stáročia narastala vojenskými výbojmi, diplomaciou a dynastickými sobášmi... 1809 zle kalkulovaný pokus znova získať niektoré provincie v čase, keď Napoleon bol zamestnaný vojnou v Španielsku ho pripravil o Salzbursko, pozostatky jeho štátov v oblasti Jadranu a časť jeho poľských provincií [...] Potom bol povinný zúčastniť sa na Napoleonovej invázii do Ruska v roku 1812... A bol stále na začiatku roka 1813 francúzskym spojencom.*“⁴

Taká bola reálna pozícia Rakúska v roku 1809, keď sa Metternich stal ministrom zahraničia. Hlava rakúskeho cisára nebola ovenčená vavrínom. Cisár a jeho minister si boli vedomí tejto situácie. Metternichova politika bola motivovaná predovšetkým obavami o samotnú existenciu Rakúska. Metternichove intrigy, klamstvá a jeho „zahmlené“ rokovania boli motivované práve touto situáciou. Po Viedenskom kongrese sa, samozrejme, medzinárodná pozícia Rakúska posilnila. Vojensky, ekonomicky a vnútorne, hlavne vzhľadom na mnohonárodnostný charakter štátu však Rakúsko napriek sláve a okázalému triumfu ostalo veľmocou druhej kategórie. Veľkosť a sila Rakúska boli iba ilúziou, ktorú však vládne kruhy vo Viedni horlivo presadzovali a azda jej napokon aj uverili. Metternichovi aj cisárovi Františkovi veľmi záležalo na tom, aby sa mohli prezentovať pred svetom ako veľmoc a ako víťaz nad Napoleonom, aj keď si uvedomovali, že je to iba falošná pozlátka. Alebo azda práve preto. Kongres vo Viedni sa konal napriek tomu, že už 30. mája 1814 bol uzavretý v Paríži mier, ktorý uzavrel vojnu s Napoleonom. Aspoň predbežne. Úlohou kongresu vo Viedni teda bolo niečo iné. Kongres mal ambíciu rozhodnúť o budúcom usporiadaní Európy a sveta. To bola ambícia oveľa väčšia ako iba jednoduché „vystúpenie z vojny“. Heinz Duchhardt uvádza, že o budúcom kongrese vo Viedni sa dohodlo už krátko po bitke pri Lipsku, teda ešte na jeseň 1813.⁵ Organizačná príprava kongresu vo Viedni začala už vo februári 1814, teda ešte pred definitívnou (predbežne definitívnou

4 ZAMOYSKI, Adam. *Rites of Peace. The Fall of Napoleon and the Congress of Vienna*. London-New York-Toronto and Sydney : Harper Perennial, 2008, s. 35-36.

5 DUCHHARDT 2014, s. 24.

ako vieme) porážkou Napoleona.⁶ Rozhodnutie pre Viedeň ako miesto konania takého stretnutia veľmocí sa teda formovalo postupne a po porážke Napoleona sa už považovalo za samozrejmé. Ako uvádzajú K. Schneiderová a E. M. Wernerová „pre voľbu Viedne ako miesta konania kongresu neexistoval nijaký naliehavý dôvod, pre habsburské hlavné a sídelné mesto však hovoril celý rad faktorov: ako výhodná sa ukazovala byť centrálna poloha v strednej Európe, pohostinnosť rakúskeho cisára a napokon skutočnosť, že bola snaha vyhnúť sa politizujúcej verejnosti v Londýne.“⁷ Dodajme, že azda rozhodujúcim faktorom bolo, že ako František I., tak hlavne Metternich veľmi naliehavo túto myšlienku presadzovali. Robili to systematicky a pri rôznych príležitostiach, až sa z toho napokon stala samozrejmosť. Motivácia, prečo to viedenský vládca robili, bola samozrejme jasná. Bola to snaha prekonať predchádzajúce poníženia a hlavne úsilie prezentovať habsburskú monarchiu ako prvoradú európsku veľmoc. Nakoniec sa to podarilo. Otázne je, či táto „ilúzia veľkosti“ v konečnom dôsledku Rakúsku bola na niečo užitočná, predovšetkým z hľadiska dlhodobej perspektívy.

Rakúske postupné vystupovanie z vojny je z veľkej časti dielom Metternichovým. Metternich sa usiloval všetky svoje kroky vysvetľovať už svojim súčasníkom ako vopred premyslenú stratégiu, ktorej cieľom bolo zosnovat' koalíciu voči Napoleonovi a jeho porážkou nastoliť na európskom kontinente mier, stabilitu a rovnováhu. Vyzerá to tak, že Metternich, ktorý bol nepochybne mimoriadne nadaným diplomatom, ovládal schopnosť presviedčať svoje okolie a zo všetkých svojich krokov, z ktorých mnohé boli náhodné improvizácie vyplývajúce z konkrétnej a meniacej sa situácie, osnovať ucelený systém. Prezentoval sa navonok ako šachista, ktorý zdedil nevýhodné figúrky v nevýhodnom postavení, ale postupnými krokmi sa prepracoval k víťazstvu. A keďže Metternich bol aj horlivý pisateľ, celú túto stratégiu dokázal dostať aj do písomnej podoby. Mnohí, aj skúsení historici, stali sa obeťami jeho seba prezentácie⁸, ktorá je viditeľná hlavne v publikácii redigovanej jeho synom.⁹ Rovnaký obraz poskytuje aj jeho korešpondencia a rokovania s Pruskom pri príprave protinapoleonskej koalície.¹⁰ Myslím si, že jeho kroky a celá jeho diplomacia je oveľa reálnejšie vysvetlená, ak namiesto teleologického vyústenia do záverov Viedenskej konferencie budeme jeho kroky sledovať zo zorného uhla jeho historickej skúsenosti.

Metternich zažil poníženie Rakúska a ako bystrý pozorovateľ si nemohol neuvedomovať slabosť cisárstva. Bol konfrontovaný s možnosťou jeho rozkladu a zániku. Musel si byť vedomý aj toho, že pozícia Rakúska v nemeckom priestore je postavená viac na historických zásluhách ako na jeho skutočnej ekonomickej a vojenskej sile. Metternich bol opatrný a prezieravý diplomat práve preto, že

6 SCHNEIDER – WERNER 2015, s. 12.

7 Tamže.

8 KISSINGER, Henry. *Obnovení světového řádu. Metternich, Castlereagh a potíže s mírem v letech 1812 – 1822*. Praha : Prostor, 2009. Anglický preklad originálu *A World Restored. Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace*, vydaného v Bostone roku 1973; SKED 2014.

9 METTERNICH-WINNEBURG, Richard (ed.) *Aus Metternich nachgelassenen Papieren*, bd. 1 – 7. Wien, 1880 – 1884.

10 ONCKEN, Wilhelm. *Österreich und Preussen im Befreiungskriege*, 1. Berlin, 1880.

si uvedomoval slabosť Rakúska. Ako diplomat klamal svojich partnerov, nevy-slovoval sa jednoznačne, nechával stále dvere otvorené práve preto, že prílišná jednoznačnosť predstavovala pre Rakúsko veľké riziko. Napokon to vyšlo, Ra-kúsko skončilo po napoleonských vojnách na strane víťazov. Viedenský kongres a jeho hostitelia František I. a Metternich mali na porážke Napoleona, pokiaľ išlo o vojenskú silu, malý podiel, boli však súčasťou koalície a okázalý kongres vytvoril ilúziu rakúskej veľkosti, ktorá pretrvala nielen Metternicha a napriek problémom s revolúciou 1848, napriek prehratým vojnám so Sardínskym kráľovstvom a Pruskom prežívala do určitej miery až do prvej svetovej vojny. Ra-kúsko (Rakúsko-Uhorsko) sa hralo na európsku kontinentálnu veľmoc, ktorou už pred sto rokmi nebolo.

Po prehratých vojnách s Napoleonom pri Slavkove a hlavne pri Wagrame za-chránila Rakúsko politika kolaborácie s Francúzskom. Sobášom dcéry Františka I. s Napoleonom sa táto kolaborácia potvrdila. Napoleon bol až do bitky pri Lip-sku roku 1813 presvedčený, že František ostane trvalo jeho vazalom, pretože nebude viesť vojnu proti manželovi svojej dcéry. Rakúsko sa tak stalo súčasťou Napoleonovho kontinentálneho systému, ktorý bol namierený proti Veľkej Bri-tánii. Metternich si však stále nechával dvere otvorené a aj s Veľkou Britániou udržiaval pomerne intenzívne diplomatické styky, pretože jednoznačné spoje-nectvo s Francúzskom považoval za priveľmi riskantné.

Metternich bol svojím založením konzervatívec. Nebol to však konzervativiz-mus britského typu, teda konzervativizmus politický, ktorý nebol v protiklade ani k parlamentarizmu, ani k procesu modernizácie, naopak, tento proces pod-poroval a na ňom staval. Metternichov konzervativizmus bol bytostný, zahľá-dený do 18. storočia. Aj keď chápal, že nemôže posunúť spoločenský poriadok dozadu a občas sa na verejnosti objavoval aj bez parochne, klasicizmus so svo-jím ustáleným poriadkom ostal jeho ideálom. Napoleona a jeho veľkú armádu vnímal ako produkt revolúcie, ktorá porušila stabilitu 18. storočia. Napoleon aj s cisárskou korunou bol podľa Metternicha produktom revolúcie, ktorá ohrozo-vala celú Európu. Metternich bol presvedčený, že má právo intervenovať všade, kde sa objaví revolúcia či pokus narušiť stabilitu. Reálna možnosť sa mu však naskytla iba po Viedenskom kongrese. Pokiaľ bol Napoleon silný a Rakúsko bolo jeho „nedobrovoľným spojencom“, neodvážil sa proti nemu vystúpiť otvorene. Bol politikom opatrným a nikdy nehral vabank.

Modernizácia a nacionalizmus boli na začiatku 19. storočia viac viditeľné vo Veľkej Británii a Francúzsku, ale zasiahli aj habsburskú monarchiu. Svet 18. sto-ročia jednoducho prestal existovať a nebolo možné ho oživiť nijakými politický-mi či vojenskými opatreniami.

„Rakúske cisárstvo sa nezmenilo, ale historický vývoj ho už však začínal predbie-hať.“¹¹ Na miesto klasicizmu s jeho pevnými a overenými pravidlami nastúpil romantizmus, ktorý bol postavený na momentálnej inšpirácii, odmietal ostenta-

11 KISSINGER 2009, s. 23

tívne všetky pravidlá a vytvoril v európskej poézii úplne nové prostredie, ktoré neovplyvňovalo iba literatúru a hudbu, ale aj myslenie ľudí. Metternich sa sám označil nie za básnika, ale za prozaika a realistu,¹² malo to byť v jeho podaní dištancovanie sa od romantizmu, ale nie smerom do druhej polovice 19. storočia, ale smerom do 18. storočia.

Kľúčovým bodom, v ktorom sa začalo rakúske vyvliekanie z vojny, bola vojna Napoleona v Rusku. Rakúsko ako francúzsky spojenec malo Napoleonovi pomáhať svojím pomocným vojenským zborom. Metternich sa však poponáhľal uistiť Rusko, že Rakúsko nemá voči Rusku nijaké agresívne úmysly, a dokonca tajne navrhol, aby tento pomocný zbor spolupracoval s ruskou armádou. Metternich ťažko mohol predpokladať takú rozhodnú porážku Napoleona. Ale Napoleonova porážka mu v každom prípade vyhovovala. Fiasko v Rusku a jeho zdecimované, otrhané a vyhladnuté vojsko, ktoré tiahlo Európou, vytvorili situáciu, ktorá umožnila hrať Rakúsku úlohu, ktorá v nijakom prípade nezodpovedala jeho skutočnej sile. Bolo však potrebné, aby na rakúskej strane stál politik, ktorý si toto všetko vrátane rakúskej slabosti uvedomoval. Keď však prišla z ruskej strany požiadavka, aby sa rakúsky pomocný zbor otvorene pridal na jeho stranu a aby to urobila oficiálne aj rakúska vláda, Metternich odpovedal vyhýbavo. Ešte nebol presvedčený, že takáto operácia je bez rizika.

Metternich však postupne v rámci limitov, ktoré mu dávalo jeho postavenie, začal pripravovať prechod Rakúska na stranu protinapoleonskej koalície, pretože Rakúsko samotné sa neodvážilo postaviť sa proti Napoleonovej, aj keď zdecimovanej armáde, a videl možnosť vytvorenia silnej koalície, ktorá by s Napoleonom mohla skončiť. Táto fáza Metternichovej diplomatickej aktivity sa všeobecne považuje za jeho majstrovské dielo: „*Umenie, ktorým Metternich prešiel od spojenectva s Napoleonom k neutralite, od neutrality k sprostredkovaniu a od sprostredkovania ku koalícii proti nemu, bude v každej dobe považované za majstrovské dielo.*“¹³ Podľa H. Kissingera „šlo o hru, na konci ktorej Rakúsko dosiahlo, že prevzalo vrchné velenie v aliancii, vyhlo sa vojne na svojom území, založilo koalíciu postavenú nie na národoch, ale na vládnych kabinetoch a tak zabezpečilo mier... Tá hra síce nebola hrdinská, ale napriek tomu zachránila jedno impérium.“¹⁴ K tomuto hodnoteniu by sa už len žiadalo dodať, že súčasne sa vytvorilo klamlivé zdanie o veľkosti a sile tohto impéria. Túto diplomatickú hru možno súčasne považovať za svojrázne „sortie de la guerre“ pripravované ešte pred rozhodujúcou bitkou pri Lipsku roku 1813. Metternich totiž postavil tvoriacu sa koalíciu na princípe uznania európskej rovnováhy. Tento princíp potom presadzoval na Viedenskom kongrese.

Svoju diplomatickú hru začal Metternich tým, že poslal k ruskému cárovi svojho vyjednávača Franza Lebzelterna. Lebzelter mal však jedinú úlohu: mal prijímať od cára ponuky na zblíženie s Rakúskom. Rakúsky pomocný zbor bol

12 METTERNICH-WINNEBURG, bd., 7, s. 635.

13 SKED 2014, 34. Autor tu cituje hodnotenie STILES, William H. *Austria in 1848 – 49*. London : Low, 1852.

14 KISSINGER 2009, s. 43.

dislokovaný tak, že do vojny nezasiahol, čo bolo pre ruského cára signálom, že Rakúsko je pripravené rokovať. Keď Lebzeltern nedal Rusku nijaké konkrétne návrhy, ale žiadal cára, aby sformuloval všeobecný návrh, ktorý by mohol byť podkladom na ďalšie rokovania, vyprovokovaný Alexander I. nakoniec sformuloval svoje podmienky. Pokiaľ šlo o stredoeurópsky priestor, cár navrhol, aby sa Rakúsku vrátili všetky bývalé, Napoleonom odtrhnuté územia, aby bola zabezpečená nezávislosť Pruska s tým, že by sa rovnako rozšírili jeho územia na úkor Francúzska a jeho spojencov, celý nemecký priestor sa mal oslobodiť od francúzskej nadvlády a Rakúsko by malo dostať späť korunu nemeckého cisárstva.¹⁵ František I. už nemal záujem o cisársku korunu Svätej rímskej ríše, ale inak bol Metternich nadmieru spokojný. Od Alexandra I. dostal ako návrh všetko, čo hodlal požadovať, ale čo sám za Rakúsko nechcel predkladať, pretože stále zachovával dekorum francúzskeho spojenca a vedel, že niekedy aj dôverné informácie majú schopnosť preniknúť na verejnosť. Metternich následne odvolal Karla Filipa Schwarzenberga z postu veliteľ'a rakúskeho pomocného zboru, pretože tento zbor už nemal v úmysle použiť na pomoc svojmu francúzskemu spojencovi, ale Schwarzenberga poslal do Paríža ako veľvyslanca, kde ho poveril dôležitou úlohou. Mal Napoleona presvedčiť o tom, že Francúzsko sa musí vzdať svojich dobyvačných ťažení. Doteraz sa Francúzsko usilovalo prostredníctvom dobyvačných vojen a svojej nadvlády dosiahnuť svoju vlastnú bezpečnosť, teraz však môže dosiahnuť svoju vlastnú bezpečnosť tak, že sa ďalších výbojov zriekne. Rakúsko robí politiku rovnováhy a bude sa o rovnováhu usilovať aj proti Napoleonovi.¹⁶

Dňa 4. júna 1813 podpísalo Francúzsko prímerie s Ruskom, Pruskom a Veľkou Britániou. Najprv bolo prímerie stanovené do 20. júna, potom sa predlžovalo. To bola pre Rakúsko vhodná doba na to, aby začalo presadzovať svoju úlohu sprostredkovateľa. Rakúsko rokovalo s oboma stranami. 26. júna sa Metternich stretol osobne s Napoleonom v Drážďanoch. Napoleon síce rozhodne odmietal odstúpiť akékoľvek územia, ale bol pripravený rokovať na mierovej konferencii. Metternich súčasne požiadal o uvoľnenie zo spojenectva s Francúzskom s argumentom, že ak má byť sprostredkovateľom, nemôže byť súčasne aj spojencom. Napoleon súhlasil a Metternichovi sa rozviazali ruky. Teraz mohol otvorene rokovať s oboma stranami. U protinapoleonskej koalície presadzoval spočiatku veľmi umiernený postoj k Francúzsku, ale pripúšťal, že na mierovej konferencii sa môžu objaviť ďalšie požiadavky. Avšak, ako uvádza R. Stauber, zatiaľ čo Metternich hral úlohu sprostredkovateľa, jeho vojvodcovia Schwarzenberg a Jozef Radetzky sa už zúčastňovali na vojenských prípravách protinapoleonskej koalície na spoločnej vojenskej akcii v Sasku.¹⁷

Keď 14. júna 1813 podpísali v Reichenbachu (dnes Dzierżoniów v Poľsku) Prusko a Veľká Británia spojeneckú dohodu, ku ktorej sa pripojilo Rusko, pre Metternicha nadišiel konečne deň rozhodnutia. Nová koalícia bola natol'ko sil-

15 ONCKEN 1880, s. 359.

16 KISSINGER 2009, s. 81.

17 STAUBER, Reinhard. *Der Wiener Kongress*, Wien-Köln-Weimar : Böhlau Verlag, 2014, s. 23.

ná a bola v stave postaviť proti Napoleonovi armádu, ktorá značne prevyšovala Napoleonove možnosti, že sa Rakúsko rozhodlo otvorene prejsť na stranu spojencov a 27. júna pristúpilo ku koalícii. Spočiatku bola nová koalícia pripravená na mierové rokovania a predložila Napoleonovi štyri podmienky: 1. Rozčlenenie Varšavského veľkovevodstva; 2. Rozšírenie Pruska a vytvorenie hranice na Rýne; 3. Návrat Napoleonovej Ilýrskej provincie späť Rakúsku; 4. Navrátenie statusu slobodných miest Hamburgu a Lübecku.

Metternich vedel, že Napoleon na tieto podmienky nepristúpi. Vývoj smeroval k rozhodujúcemu vojenskému stretnutiu. Rakúsko formálne prevzalo iniciatívu, a tak sa z francúzskeho spojenca premenilo na jeho protivníka. Schwarzenberg, niekdajší veliteľ rakúskeho pomocného zboru na strane Napoleona, stal sa hlavným veliteľom spojeneckých vojsk. Rozhodujúca bitka sa odohrala v dňoch 16. až 19. októbra 1813 pri Lipsku. Napoleonove vojská boli na hlavu porazené, Napoleon bol nútený rezignovať a bol odoslaný do vyhnanstva na ostrov Elba.¹⁸ Zakrátko spojenecké vojská obsadili Paríž.

Mierový kongres bol zvolaný do Viedne. František I. a Metternich sa stali hosťiteľmi a v prípade rakúskeho cisára sa z porazeného a poníženého panovníka stal cisár s vavrínovým vencom.

18 Po sto dňoch Napoleon vyhnanstvo na Elbe opustil a tiahol na Paríž. Po porážke pri Waterloo skončil definitívne vo vyhnanstvo na ostrove Sv. Helena.

Cituj:

KOVÁČ, Dušan. Ilúzia veľkosti. Rakúsko a „sortie de la guerre“. In *Forum Historiae*, 2018, roč. 12, č. 2, s. 21-29. ISSN 1337-6861.

...

PhDr. Dušan Kováč, DrSc.
Oddelenie dejín 19. storočia
Historický ústav SAV,
P. O. Box 198,
Klemensova 19,
814 99 Bratislava
Dusan.Kovac@savba.sk